

ŽYDŲ SKERDYNĖS BIRŽŲ MIESTE

Sheyne Beder, gimusios 1923 m. birželio 3 d. Biržuose, liudijimas.

Jos tėvo vardas buvo Berl Beder. Ji baigė lietuvišką gimnaziją Biržuose. Iki karo ji gyveno Biržuose. Sheyne tėvai Biržuose turėjo maisto prekių krautuvę. Biržuose jie gyveno Vytauto gatvėje, 21 numeriu pažymėtame name.

Biržų miestas įsikūręs septyniasdešimties kilometrų atstumu nuo Panevėžio ir 120 kilometrų atstumu nuo Šiaulių. Greitkelis jungia Biržus ir Panevėžį. Miestas yra tarp dviejų – Agluonos ir Apaščios upių – prie Širvėnos ežero.

Iki karo Biržuose gyveno 4000 žydų. Karui prasidėjus, žydai iš aplinkinių Pasvalio, Radviliškio, Tauragės, Kupiškio miestų buvo sutelkti Biržuose. Be to, žydai iš apylinkių ir kitų miestų taip pat atgabenti į Biržus. Taigi Biržuose per pirmąsias karo dienas buvo apie 6000 žydų.

Iki karo 30 proc. žydų užsiėmė amatais. Prekybininkų taip pat buvo didelis skaičius. Dauguma jaunuolių mokėsi vietinėje lietuviškoje gimnazijoje, o kai kurie lankė hebrajiškas gimnazijas Panevėžyje ar Šiauliuose, be to, studijavo Kauno universitete, daug ir užsienio universitetuose.

Mieste buvo trys didelės sinagogos ir vieni erdvūs maldos namai. Buvo dvi pradinės mokyklos – viena jidiš, o kita hebrajų dėstomąja kalba, liaudies bankas, vadovaujamas Lifshitz, ir komercinis bankas. Pastarojo banko direktorius buvo Elye Kaplan. Biržai turėjo didžiulę jidiš ir hebrajiškų knygų biblioteką.

Keletą metų prieš karą iš lietuviškos visuomenės pusės buvo jaučiamas aiškus priešiškas ir antisemitizmas. Verslininkų sąjūdis darė didžiulį poveikį mieste ir apylinkėse.

Karo pradžia; Plėšimai, areštai ir nekaltų žydų žudymas

Tik prasidėjus karui, 1941 m. birželio 22 d., dalis miesto žydų mėgino pabėgti. Ginkluoti lietuvių būriai kaimuose, pakelėse ir miškuose visomis priemonėmis bandė užkirsti galimybę žydams pasitraukti į Sovietų Sąjungą. Daug bandančių ištrūkti žydų buvo nušauti partizanų būrių. Du žmonės, kurie žuvo tokiu būdu, buvo ponis Asne Fridman ir jos vyras Leyb Fridman. Jie abu buvo nušauti lietuvių žudikų netoli Rokiškio. Tik nedideliame skaičiui pavyko pabėgti į Sovietų Sąjungą. Didelė dalis išsisklaidė pakelėse miesteliuose ir kaimuose arčiau Latvijos sienos.

Lietuvių žudikų veikla intensyvėjo su kiekviena diena. Daugiau nei tūkstantis raudonarmiečių neteko gyvybės dėl partizanų arba buvo paimti į vokiečių nelaisvę. Vokiečių kariuomenė pasivijo žydus ir privertė juos grįžti atgal į savo namus, į Biržus. Vokiečių armija įžengė į Biržus trečiadienį, 1941 m. birželio 25 d. Netrukus po to, kai vokiečiai įžengė į miestą, jie pradėjo bendradarbiauti su lietuviais, ieškodami „turingųjų žydų“. Jie grasindavo žydams savo ginklais ir pasiimdavo viską, ko panorėdavo. Pamažėle visi bandę pabėgti žydai grįžo į miestą. Juos, grįžtančius į miestą, sulaikydavo ginkluoti lietuviai, kurie pagrobdavo visą vertingesnį žydų turtą. Grįžę žydai rado savo namus išplėštus. Šimtai ginkluotų lietuvių iš pačio miesto ir iš apylinkių bastėsi miesto gatvėmis.

Visa civilinė miesto valdžia iš karto perėjo į lietuvių banditų rankas, kurie jautėsi laisvi daryti su žydais visa, ką manė esant reikalinga. Banditai pradėjo leisti antisemitinius potvarkius. Fiziškai pajėgūs žydų vyrai ir moterys kiekvieną dieną privalėjo eiti dirbti. Jų darbą prižiūrėjo lietuviai. Dirbančius žydų vyrus ir moteris jie mušdavo lazdomis ir botagais, sadistiškai kankino ir persekiojo. Žydai buvo kankinami morališkai ir fiziškai.

1. Sheyne brolis Mote-Yosel Beder ir Tevye Tabakin kartu su kitais žydais dirbo statybvietėje už Biržų lietuvių gimnazijos. Lietuviai privertė šiuos du žydus nešioti plytas į ketvirtą aukštą. Bet žmogžudžiai vertė juos nešti tiek daug plytų, kad tai buvo nepakeliama ir žmogiškomis jėgomis neįvykdoma. Minėtieji žmonės buvo žiauriai sumušti ir vos pasiekė namus. Kitą dieną du lietuvių galvažudžiai, kurie išvakarėse sumužė Mote-Yosel, grįžo, kad priverstų jį eiti dirbti. Mote-Yosel buvo per silpnas ir nepajėgus atlikti sunkų darbą. Jo motina maldavo žudikus leisti jam pailsėti bent vieną dieną. Žudikai sumušė jo motiną, o jį patį ištraukė iš lovos ir nusivarė į darbus.

2. Šešios merginos dirbo vokiečiams. Jas saugojo lietuviai partizanai. Merginos turėjo išvalyti kelis tualetus name. Sheyne pusseserės, 18 metų Sore Zerkovitz ir 16 m. Miriam Zerkovitz, paprašė vokiečių karininko skudurų tualetams valyti. Karininkas privertė jas savo rankomis išvalyti nešvarumus, o paskui dar privertė jas nusivilkti apatinius drabužius ir panaudoti juos tualetų šluostymui. Merginos nenorėjo to daryti. Jų darbą prižiūrėję du lietuviai banditai sumušė šešias merginas ir privertė jas vykdyti karininko įsakymą. Po to, kai merginos iššluostė tualetus savo apatiniais, išsigimėliai lietuviai privertė jas vėl užsivilkti suterštus apatinius drabužius.

Miriam Zelkowitz buvo miela jauna mergina ir, būdama 16 metų amžiaus, jau buvo baigusi gimnaziją. Ji turėjo ilgus, gražius juodus plaukus. Lietuviai žudikai privertė ją panardinti galvą į unitazą ir vienas iš jų nuleido vandenį. Žudikai sprogo iš juoko dėl savo gudraus metodo išplauti Miriam plaukus.

Miriam ir jos sesuo Sore grįžo namo vakare verkdamos ir skundėsi savo mamai. Miriam buvo išdidi ir atkakli jauna moteris. Ji paprašė mamos leisti jai atsisakyti toliau dirbti žudikams. Kitą rytą abi merginos nėjo į darbą. Jų motina Hene paslėpė abi merginas jų lovose, apdėdama jas pagalvėmis. Du lietuviai žudikai, kurie stovėjo sargyboje joms dirbant ir tualete „išplovė“ Miriam plaukus, atėjo į namus ieškoti merginų. Jų motina Hene paaiškino, kad ryte buvo atėjęs vokietis ir išsivedė abi merginas darbams. Lietuviai banditai nepatikėjo Hene ir sumušė ją. Hene mažoji dukrelė Khasele tai matė. Khasele išsigando, kad žudikai užmuš jos motiną, todėl ji maldavo mamos, kad ši jiems pasakytų, kur slėpėsi jos seserys. Žudikai numanė, kad mažoji Khasele žino, kur yra abi jos seserys. Jie pastūmė ją ir Khasele pargriuvo žemėn. Krisdama ji susitrenkė galvą. Ji prasiskėlė antakį, iš galvos tekėjo kraujas. Khasele buvo nugabenta į ligoninę, kur ji buvo laikoma nelegaliai iki Biržų žydų sunaikinimo. Kitą dieną Miriam ir Sore išėjo dirbti. Jos bijojo, kad vietoj jų nebūtų nušauta jų motina. Tuo laiku jų niekuo neprasikaltęs tėvas jau buvo suimtas.

Kitą dieną darbe lietuviai žudikai atkeršijo merginoms. Visos šešios merginos buvo jaunos ir gražios. Žudikai pradėjo reikalauti, kad merginos su jais permiegotų. Diena iš dienos jų reikalavimai darėsi vis atkaklesni. Galų gale šie reikalavimai virto smūgiais. Jie žiauriai sumušė merginas ir jas kankino. Tuo metu žydai vyrai grupėmis buvo suiminėjami mieste ar išvežami ir šaudomi. Banditai grasino sušaudyti merginas, jei jos nesutiks su jais permiegoti. Galiausiai merginos pasidavė ir visos šešios buvo išniekintos lietuvių sadistų. Po to žudikai gyrėsi kiekvienam sutiktam mieste apie savo pasiekimus.

Vieną dieną keli Lietuvos banditai išginė iš savo namų jaunas moteris, tvarkingai prižiūretomis rankomis, ir nurodė joms ravėti piktžoles iš akmenuoto grindinio.

3. Penktą karo savaitę ginkluoti lietuvių žudikai atėjo naktį į Beder namus ir paskelbė, kad jie atvyko ieškoti ginklų jų namų valdoje. Jie visur išieškojo, bet, žinoma, nerado jokių ginklų. Jie pagrobė visa, ko norėjo, ir suėmė Mote-Yosel Beder bei jo tėvą Berl Beder (Sheyne Beder brolių ir tėvą). Tą patį vakarą jie suėmė Beder kaimyną Itzik Mas. Lietuviai žudikai išsivedė tris žydus ir niekas nežinojo, kur. Iki to laiko daugelis žydų vyrų jau buvo

įkalinti. Kitą dieną Sheyne Beder nuvyko į kalėjimą, kad sužinotų ką nors apie savo brolių ir tėvą. Ten buvęs vokiečių patikrino visų suimtųjų sąrašus, bet Sheyne tėvo ir brolio tarp jų nerado. Išėjusi iš kalėjimo Sheyne susidūrė su lietuviu žudiku Gumbrevičiumi. Jis patikino Sheyne, kad jos tėvas ir brolis buvo išvežtas į koncentracijos stovyklą netoli Radviliškio. Sheyne nuėjo pas lietuvių moterį pavardė Balčiūnienė. Jos vyras buvo suimtas tą pačią naktį už priklausymą komunistų partijai. Ponia Balčiūnienė papasakojo Sheyne, kad jos tėvas Berl ir brolis Mote-Yosel kartu su Itzik Mas buvo nušauti Širvėnos ežero pakrantėje, tarp žydų kapinių ir Astravo dvaro sodybos.

4. Pirmoji žydų auka Biržuose buvo žydas gydytojas Avrom Levin. Tai įvyko trečiąją karo savaitę. Kartą, vidurnaktį, ginkluoti lietuviai atėjo į gydytojo namus ir pranešė Levin, kad jo laukia lietuvių žudikų būstinėje. Gydytojas ir jo žmona paprašė atidėti apsilankymą iki kito rytmečio. Žudikai sumušė gydytoją jo paties namuose ir išvilko jį į gatvę. Jie nušovė jį netoli namų. Tai nutiko tarp Vytauto gatvės ir turgavietės. Gydytojo žmona Sore Levin, mergautinė pavardė Dorfson, girdėjo šūvius, bet net neišsivaizdavo, kad galėjo būti šaudoma į jos vyrą. Kitą rytą ji sužinojo, kas nutiko. Ji pasiėmė geriausias baltas drobules ir nuėjo į vietą, kurioje gulėjo jos nužudytas vyras. Visas jos vyro kraujas ir ta žemė, kuri sugėrė kraują, buvo įsiaušti į drobules. Galiausiai lietuviai žudikai leido gydytojo Levin kūną palaidoti Biržų žydų kapinėse.

5. Vieną dieną, netrukus po to, kai buvo nušautas gydytojas Levin, lietuviai žudikai išsivedė žinomą Biržų rabiną Bernshteyn. Jis buvo nuvežtas prie Širvėnos ežero. Ten rabinas buvo panardintas į vandenį keletą kartų. Tuomet žudikai paaiškino rabinui, kad jis, Bernshteyn, esąs kaltas dėl visų žydų padarytų pasaulio nuodėmių ir atsakingas už visas Biržų žydų nuodėmes. Jie padegė jo barzdą, degino kūną įkaitintomis geležimis ir galiausiai jį nušovė.

6. Moyshe-Shiye Hendler buvo žinomas geležies prekeivis, vyresnis nei šešiasdešimties metų. Vieną dieną lietuviai banditai sugavo jį, besislapstantį miškuose. Jį varė visomis miesto gatvėmis tik po apatiniais. Hendler buvo basas. Lietuviai banditai varinėjo jį aplink, o visi lietuviai gyventojai sekė iš paskos ir mėgavosi tuo vaizdu. Hendler kojos buvo kruvinos, o visas jo kūnas suraižytas ir nusėtas mėlynių nuo jam tekusių smūgių. Po to lietuviai žudikai nušovė nukankintą Hendler. Moyshe-Shiye Hendler po gatvės varinėjo miestietis lietuvis Bertulis kartu su kitais vietiniais žudikais.

7. Po to, kai Moyshe-Shiye Hendler buvo nušautas, žudikai nušovė Ben-Tsiyon Hendler, Moyshe-Shiye sūnų, ir Moyshe Lurya, Moyshe-Shiye žentą. Moyshe Lurya buvo statybos inžinierius, kartu su Ben-Tsiyon Hendler jis buvo verčiamas dirbti – kiekvieną dieną ravėti piktžolės miesto kunigui priklausiusioje valdoje.

Sheyne išteka už lietuvių inžinieriaus, kad išgelbėtų savo motiną ir močiutę

Biržų žydų padėtis blogėjo su kiekviena diena. Nė vieno žydo gyvenimas daugiau nebegalėjo būti saugus. Sheyne Beder stipriai ir ilgai galvojo apie savo motinos, jaunylio brolio ir močiutės likimus. Sheyne išvyko į Kauną ieškoti pagalbos.

Sheyne Beder prisiminė lietuvių inžinierių Antaną Račiukaitį, kurį gerai pažinojo. Porą mėnesių Sheyne dirbo su inžinieriumi statybos komisijoje Kaune. Ji buvo mašininkė. Lietuvis inžinierius visada kviesdavo Sheyne eiti pasivaikščioti. Jis kvietė ją į kiną ir teatrą. Sheyne visada vengdavo kur nors su juo eiti, nes ji buvo padori žydų mergina ir nenorėjo būti pernelyg draugiška ne žydų kilmės inžinieriui. Kelias savaites prieš karą inžinierius pašiepė Sheyne dėl jos nenoro būti malonesnei su juo. Kartą jis atkakliai tvirtino, kad jau netrukus gali taip nutikti, jog Sheyne prireiks jo pagalbos. Tada Sheyne negalėjo nuspėti, ką jis turėjo omenyje. Tuo metu turtingi žydai buvo vežami iš Lietuvos į Rusiją. Sheyne manė, kad lietuvis inžinierius užsiminė kaip tik apie tai ir ji atsisakė priimti pagalbą. Tiesą sakant, Sheyne tėvai buvo turtingi, tačiau ji nenorėjo suteikti lietuviui jaustis pranašesniu, darant Sheyne tokias paslaugas.

Tačiau kai Biržų žydams ėmė grėsti mirtis, Sheyne ieškojo būdų, kaip išgelbėti savo motiną, brolių ir močiutę. Tuo tragišku laiku, kai žydų likimas buvo lietuvių žudikų rankose, Sheyne prisiminė inžinierių Antaną Račiukaitį ir išvyko į Kauną su juo pasimatyti.

Inžinierius Račiukaitis šiltai priėmė Sheyne savo namuose. Jis iškart pasiūlė jai susituokti. Inžinierius tuo metu buvo 44 metų amžiaus. Sheyne buvo vos aštuoniolika. Jis nesiliovė prašęs jos tekėti už jo ir priimti krikščionybę. Sheyne nenorėjo išduoti savo tikėjimo ne todėl, kad ji būtų buvusi religinga, bet todėl, jog žydų religiją ji laikė priklausymo žydų tautai ženklu. Būtent tuo laikotarpiu Sheyne žydiška savigarba buvo net svarbiau nei taikos metais. Ji jokia būdu nesutiko atsiriboti nuo savo persekiojamos tautos ir atsisakė atsiversti.

Inžinierius viliojo Sheyne galimybe išsaugoti savo šeimą. Ji sutiko tapti jo žmona, tačiau atsisakė priimti kitą religiją. Sheyne tapo inžinieriaus žmona, atsikėlė į inžinieriaus namus ir pradėjo planuoti, kaip išgelbėti savo motiną, brolių ir močiutę.

Kartą, kai Sheyne su lietuviu inžinieriumi buvo kavinėje, ji sutiko du vairuotojus iš Biržų – Šlepetį ir Lapėną. Abu vyrai iš Biržų pasakė Sheyne, kad jos brolio Mote-Yoselir tėvo nebėra tarp gyvųjų. Sheyne nebegalėjo likti saugi Kaune ir per didžiausius sunkumus ji sugrįžo pas savo motiną ir močiutę į Biržus.

Sheyne grįžta ir išgyvena totalines žydų skerdynes

Grįžusi į Biržus, Sheyne neberado namuose savo motinos ir močiutės. Lietuvis kaimietis buvo įsikėlęs į jų namus. Kaimiečiui taip pat atiteko viskas, kas priklausė pasiturintiems Sheyne tėvams.

Sheyne sužinojo, kad nė vienas Biržų žydas daugiau nebegyvena savo namuose. Visos žydų moterys, vaikai ir vyrai lietuvių žmogžudžių buvo suvaryti į sinagogą. Prie sinagogos vartų stovėjo ginkluotas lietuvis, kuris dirbo pas Sheyne tėvą daugelį metų. Sheyne pamatė nemažai miestiečių lietuvių, kurie ginkluoti saugojo žydus sinagogoje. Miestiečiai civiliai taip pat stoviniavo prie sinagogos patenkinti stebėdami įkalintus žydus. Lietuvis žudikas Stragys (batsiuvio sūnus) pasveikino Sheyne tokiais žodžiais: „Aš tavęs ilgą laiką ieškojau. Gaila, kad anksčiau tavęs čia nebuvo. Tavo išpuoselėti nagučiai būtų iškuopę visas šiukšliadėžes mieste“. Sheyne įspruko į sinagogą. Ji pamatė visas savo pažįstamas moteris ir vaikus, verkiančius, išsekusius ir badaujančius ant sinagogos grindų. Jie visi priekaištavo, kam ji atėjo į sinagogą, kai jie visi čia laukė mirties. Sheyne mama Khane-Leye ir močiutė Sheyne-Rive Novosetz pradėjo rautis plaukus, supratusios, kad Sheyne atėjo mirti, vietoj to, kad gelbėtų savo gyvybę.

Kaskart įžengę į sinagogą lietuviai žudikai reikalavo iš žydų pinigų, aukso ir sidabro. Žydai buvo prislėgti ir praradę viltį, daugelis jų savanoriškai atidavė viską, ką turėjo. Jie tikėjosi sulaukti pasigailėjimo iš girtų žudikų, kurie gėrė ir mušo žydus šautuvų vamzdžiais ir buožėmis.

Žydų kankinimas sinagogoje truko ištisą parą. Naktį žydai negalėjo miegoti. Jie visi žinojo, kad tai paskutinės jų gyvenimo akimirkos. Tūkstančiai akių sielvartingai žiūrėjo į Šventąją Arką, kuri išliko nebyli. Visą naktį motinos bučiavo savo mažus vaikus ir verkė... Jos verkė nenustodamos, taip atsisveikindamos su savo mažučiais vaikais, kurie tyliai miegojo ant

savo motinų rankų. Kaskart durims atsidarius, į vidų įgriūdavo girti lietuviai žudikai. Jie nuolat grasino sušaudyti žydus vietoje, jei jie neatiduos savo pinigų, aukso ir sidabro.

Lietuvišką gimnaziją baigęs lietuvis Setnikas išrėžė kalbą sinagogoje nelaimėliams žydams. Jis pareikalavo, kad visi žydai atiduotų savo pinigus, auksą ir kitus vertingus daiktus. Jis pagrasino nušauti vietoje kiekvieną, kuris nevykdys jo įsakymo. Visi žydai atidavė viską, ką vis dar turėjo.

Bet vėliau pasirodė kiti žudikai ir pareikalavo iš žydų pinigų, aukso ir panašių brangenybių. Biržų žydai buvo laikomi sinagogoje vieną dieną ir praleido ten vieną naktį. Ryte žydams buvo pasakyta, kad jie išvežami dirbti prie Latvijos sienos. Žydai netikėjo tuo, kas jiems buvo sakoma, bet jiems neliko nieko kito, tik paklusti.

Kai kurie iš jų pasiėmė dalį daiktų, kuriuos buvo atsinešę su savimi į sinagogą.

Lietuviai žudikai išvedė visus iš sinagogos ir išrikiavo eilėmis po penkis. Kol žydai buvo genami iš sinagogos lietuvių žudikai juos mušė, plėšė ir kankino.

Visi žydai tą dieną buvo išvežti į Astravo mišką. Duobės buvo tarp krūmynų. Žudikai atskyrė vyrus, moteris ir vaikus grupėmis ir privertė juos išsirengti nuogai, neleisdami pasilikti net apatinių drabužių. Žudikai varė nuogus žydų vyrus, moteris ir vaikus link duobės. Žydai buvo priversti atsiklaupiti ant duobės krašto.

Netrukus buvo galima išgirsti įvairių ginklų šūvius, kuriuos sekė klyksmai ir sužeistųjų aimanos.

Iš pradžių žudikai rikiavo žydus grupėmis po šešiolika asmenų, bet po to jie padidino grupes iki dvidešimt penkių vienu kartu. Moterys metėsi prie lietuvių žudikų kojų, maldaudamos nešaudyti jų vaikų. Moterys neprašė sau nieko, nebent tik greitos mirties. Žudikai nešaudė vaikų. Vietoj to jie mėtė juos į duobę gyvus. Didesni vaikai buvo nužudyti šautuvų vamzdžiais ar buožėmis. Sheyne Beder pamatė nušautą moterį Tzirke Milner, kuri buvo nėščia ir tą akimirką pagimdė. Tarp siaubingų sužeistų žydų klyksmų iš duobės buvo galima girdėti ir naujagimio verksmą.

Kaip Sheyne išgyveno?

Visiškai nuogos Šeinė, jos motina ir močiutė ėjo duobių link. Sheyne brolis Khatzkele pabučiavo žudiko batus, maldaudamas jo nenušauti. Žudikas smogė jam į galvą savo šautuvo

buože. Sheyne pamatė brolių praskelta kaukole krentantį ant žemės. Khatzkele gulėjo negyvas. Sheyne motina, klaikiai raudodama, pradėjo stumti Sheyne, kad šioji bėgtų. Tą akimirką Sheyne sugalvojo planą.

Sheyne pasakė, kad netoli žydų kapinių gyveno jos pažįstama Hela Savitzky, su kuria Sheyne esą paslėpusi auksą ir kitokias brangenybes. Žudikai paskyrė lietuvių eiti kartu su Sheyne ir paimti „lobį“. Sheyne buvo nuoga, tad nuėjo ir apsilviko pirmus pasitaikiusius drabužius iš sukrautos drabužių krūvos. Vyras, kuris turėjo eiti su ja, buvo ganėtinai girtas. Žudikas sustojo išsitiesinti savo kelnių ir batų. Tuo tarpu Sheyne nesustojo ėjusi, o galiausiai pasileido bėgti. Kitą dieną, kai visi žydai buvo sušaudyti, Sheyne grįžo į Biržus ir nuėjo į bažnyčią. Ji išbuvo ten visą dieną ir naktį. Būdama bažnyčioje Sheyne jautė didžiulius skausmus. Naktį bažnyčioje ji regėjo įvairias haliucinacijas. Iš bažnyčios Sheyne pabėgo į Pabiržę. Ten lietuvių policininkai ją pažino ir suėmė. Lietuvių policijos viršininkas tame miestelyje buvo pagarsėjęs žudikas Kateiva. Pabiržė yra už aštuonių kilometrų nuo Biržų. Iš ten Sheyne sunkvežimiu buvo išgabenta į Pasvalį.

Pakeliui jie sustojo išgerti. Vairuotojas nušovė lietuvių žudiką, kuris turėjo saugoti Sheyne, ir atvežė ją į Telšius. Telšiuose Sheyne rado inžinierių Račiukaitį, su kuriuo ji prabuvo šiek tiek ilgiau nei du mėnesius.

Telšiuose Sheyne gyveno kaip inžinieriaus Račiukaičio žmona. Kitas lietuvis inžinierius Bjošovas iš Kauno, kuris tuo metu dirbo Telšių Masčio statyboje šalia geležinkelio stoties, atpažino Sheyne esant žyde ir įdavė ją lietuvių gestapui. Sheyne paspruko ir pasislėpė pas kaimietę moterį kaimynystėje. Sheyne ten išbuvo keletą dienų. Vieną naktį ji per miegus kalbėjo jidiš kalba. Matyt, kaimietė moteris išdavė Sheyne vokiečių gestapui. Sheyne buvo suimta tos moters namuose ir nuvežta tiesiai prie duobės sušaudyti. Kiek anksčiau Telšių žydės buvo sušaudytos prie Gerulių. Sheyne buvo nuvesta į daržinę, kurioje buvo apie trisdešimt dar nesušaudytų moterų iš Telšių. Lietuvis žudikas iš Telšių Platakis žinojo, kad Sheyne buvo inžinieriaus Račiukaičio žmona, todėl leido jai pabėgti iš Gerulių. Sheyne pabėgo į Tryškius ir pasislėpė sandėlyje. Ten ji prabuvo keletą dienų. Tai buvo laikas po žydų švenčių. Oras buvo gana šaltas.

Moteris, kuriai priklausė sandėlis, aptiko Sheyne ir priėmė ją į namus. Paaiškėjo, kad tai buvo pagarsėjusio Tryškių žudiko tėvų namai. Du lietuviai žudikai išsivedė ją sušaudyti. Laimei, kelyje jie sutiko vokiečių seržantą. Sheyne parodė jam dokumentus, kuriuos buvo gavusi

Telšiuose. Vokietis paėmė lietuvių ginklus ir visus nusivedė į Tryškių policijos nuovadą. Vokietis paliko abu žudikus Tryškių policijoje, o pats nulydėjo Sheyne iki plento. Ten seržantas įsodino Sheyne į mašiną, kuri ją turėjo nuvežti į Šiaulius. Lietuvis inžinierius Račiukaitis, sužinojęs, kas nutiko, pervežė savo baldus ir kitą turtą į Šiaulius. Sheyne vėl susitiko su lietuviu inžinieriumi ir pragyveno su juo Šiauliuose keturiolika mėnesių.

Lietuvis inžinierius dažnai išvažiuodavo iš Šiaulių, palikdamas Sheyne be maisto. Ji kentė didelį alkį. Sheyne stengėsi neišeiti iš namų per dažnai, vengdama, kad jos nepastebėtų aplinkiniai lietuviai.

Kartą, kai Sheyne stovėjo eilėje parduotuvėje, ją atpažino lietuvis, dirbęs vokiečių gestapiu. Lietuvis surinko apie ją informaciją iš kitų lietuvių. Gestapo būstinėje Sheyne buvo sumušta. Jie norėjo, kad ji papasakotų, kas nušovė lietuvi partizaną, kuris saugojo Sheyne pakeliui iš Pabiržės į Telšius. Sheyne pamelavo, kad lietuvis partizanas nuvežė ją mašina į Pasvalį ir paliko ten, taip pat pamelavo, pasakodama, kad ji ir kita žydė moteris išsikapstė iš duobių Pasvalyje. Vokiečių gestapas pasiuntė Sheyne į Šiaulių getą.

Sunkios ir desperatiškos Sheyne pastangos išgyventi; Tragiškas balansas

Būdama Šiaulių gete Sheyne kelis kartus vyko pasimatyti su inžinieriumi Račiukaičiu. Tačiau jis su Sheyne elgėsi šaltai ir net neįsileisdavo jos į savo namus. Kartą, kai įsileido ją į savo kambarį, paprašė su juo permiegoti, o tuomet grįžti atgal į getą. Taip išsilavinęs lietuvis pagaliau parodė savo tikrąjį veidą. Iki tos akimirkos Sheyne jautė tam tikrą pagarbą lietuviui, kuris jai ne kartą padėjo. Sheyne visą laiką manė, kad lietuvis inžinierius buvo ją tikrai įsimylėjęs. Pagaliau Sheyne pamatė tikruosius inžinieriaus ketinimus.

Sheyne širdį užtvindė neapykantos ir įniršio banga. Ji pasijuto įžeista, kad iš jos buvo pasityčiota ir ja pasinaudota atvirai ir užslėptu būdu. Tą akimirką Sheyne pasijuto visiškai kvaile. Jai iš akių tekėjo ašaros. Jos širdį apėmė įsiūtis dėl „gerųjų lietuvių“. Bet inžinierius ir vėl pasiūlė jai nusirengti ir su juo pergulėti... Sheyne atvirai jį prakeikė, pridurdama, kad jei ji išgyvens, ji atkeršys visiems lietuviams žudikams, įskaitant ir jį. Tuomet Sheyne grįžo pas savo tautiečius žydus į Šiaulių getą.

* * *

Ne visi žydai, ypač jų lyderiai, suprato tą skausmą ir kančią, kurią pergyveno jauna moteris. Jos bandymą gelbėti savo gyvybę, ištekant už lietuvių inžinieriaus, Šiaulių geto žydai laikė žemos moralės įrodymu. Sheyne buvo skiriami sunkiausi darbai. Jos niekas nepalaikė. Sheyne Beder, tuomet dar tik dvidešimtmetė, jautėsi kaip sielvarto, skausmo ir moralinio pralaimėjimo kupina sumušta ir kraujuojanti beformė masė. Ji kartu su paskutiniais Šiaulių geto žydais buvo išvežta į Vokietiją, kur išgyveno keliose stovyklose. Galiausiai Sheyne Beder atsidūrė Dachau koncentracijos stovykloje. Kai žydai iš šios stovyklos buvo vežami į Tirolių, Sheyne Beder pabėgo kartu su kita žyde iš Telšių. Moters iš Telšių vardas buvo Rokhel Rozenblum.

Biržų žydai buvo sušaudyti krūmynuose prie Astravo miško, esančio už keturių kilometrų nuo Biržų.

Tą dieną (konkrečios datos Sheyne Beder jau nebeprisimena) visi Biržų žydų vyrai, moterys ir vaikai buvo sušaudyti. Tą pačią dieną buvo atvežti žydai iš kaimų ir kai kurių aplinkinių miestelių ir taip pat sušaudyti kartu su Biržų žydais. Sheyne Beder nuomone, apie 6000 žydų vyrų, moterų ir vaikų tą dieną sušaudė Linkuvos lietuvių gimnazijos aštuntos klasės mokiniai išvien su vietos lietuviais. Sheyne Beder gerai prisimena šias lietuvių žudikų iš Biržų, šaudžiusių žydus, pavardes: du lietuvių gimnazijos aštuntos klasės gimnazistai broliai Kairiai, advokatas Zovė, agronomas Jakštas, Dubinas, Variakojis, Staliūnas, Balčiūnas, Kateiva, Mikeliūnas, Gudeika, Bartkevičius, Gumbrevičius, Setnikas, Šaulių papuošalas, Bertulis, Statkus, Žeromskis ir Springis.

PABAIGA